देवकुमार आचार्य (डी. कौडिन्य) को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
हरिप्रसाद खरेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६५

zf]wlgb]{zs
k|f=
/fh]Gb|

देवकुमार आचार्य (डी. कौडिन्य) को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

zf]wkq

शोधार्थी
हरिप्रसाद खरेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६५

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग एम. ए. दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री हरिप्रसाद खरेलले **देवकुमार आचार्य (डी. कौडिन्य) को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँको शोधकार्यसँग म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६५।५।०८।

....

प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

lqe'jg ljZjljBfno

g]kfnL s]Gb|Lo ljefu

sLlt{k’/, sf7df8f}“

मिति : २०६५।०५।०८।

:jLs[ltkq

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको समूह २०६१-२०६३ का छात्र हरिप्रसाद खरेलले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गर्नुभएको **देवकुमार आचार्य (डी. कौडिन्य) को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएकोछ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति **हस्ताक्षर**

१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी (विभागीय प्रमुख तथा शोधनिर्देशक) ....

३. डा. पारसमणि भण्डारी (बाह्यपरीक्षक) ....

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीया गुरु प्राध्यापक विभागीय प्रमुख श्री राजेन्द्र सुवेदीको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र अड्चनहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही पथप्रदर्शन गराएर अगि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यहरूलाई पन्छाएर कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनुभएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धा व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्ना विविध कार्यव्यस्ततालाई पर्वाह नगरी आफ्नो अमूल्य समय निकाली निर्देशन, सुझाउ तथा सल्लाह दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने गुरुवर्ग तथा प्रस्तुत विषयमा शोधकार्य गर्ने अवसर जुटाउने नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । यसका साथै आवश्यक सल्लाह दिनुहुने प्रा. डा. देवी गौतम र देवी नेपालप्रति कृतकृत्य छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा आवश्यक सामाग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालय काठमाडौँप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसरी नै आर्थिक र व्यावहारिक समीस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइपुऱ्याउने पिता लोकनाथ खरेल र माता गंगादेवी खरेलप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यस्तै यस शोधकार्यका लागि मलाई प्रेरणा दिनुहुने सासूआमा मनमाया सिटौला र जेठान दाइ धनञ्जय सिटौला र भाउजू मुना सिटौलाप्रति आभार प्रकट गर्दछु । त्यसै गरी यस शोधकार्यलाई पूर्ण बनाउने काममा सहयोग गर्नुहुने दिदी यमुना आचार्यप्रति कृतज्ञ छु । प्रस्तुत शोधकार्यमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने मेरी जीवनसाथी भीमा सिटौला (खरेल) दाजु दीपक खरेल भाउजू गोमा खरेल, भाइ चन्द्र तथा बुहारी कृष्णा, भान्जा देवराज आचार्य, भतिजाहरू नवराज, युवराज, दीक्षान्त, भतिजी दीक्षा, बहिनीहरू सीता मैनाली र भद्रिका सिटौलाका साथै साथीहरू रामकुमार विमली, तुलसा बस्नेत, दुर्गा पौडेल, विकास सिटौलाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै प्रस्तुत शोधपत्र छिटोछरिता र शुद्धसँग टङ्कन गरिदिने रबिन पौडेलप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि त्रि. वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

मिति : २०६५।०५।०८

हरिप्रसाद खरेल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

विषयसूची

		पृ. सं.
पहिलो परिच्छेद : शोधप्रस्ताव		**१–६**
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	२
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	३
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	शोधकार्यको औचित्य	५
१.८	सामग्रीसङ्कलनविधि	६
१.१०	सैद्धान्तिक ढाँचा र शोधविधि	६
१.११	शोधकार्यको रूपरेखा	६
दोस्रो परिच्छेद : देवकुमार आचार्य (डी. कौडिन्यको) जीवनी		**७–२०**
२.१	जन्म र जन्मस्थान	७
२.२	वंशपरम्परा	७
२.३	बाल्यकाल र स्वभाव	८
२.४	पितृमातृवियोग	९
२.५	शिक्षादीक्षा	९
२.६	विवाह र सन्तान	११
२.७	कार्यक्षेत्रमा प्रवेश	१२
	२.७.१ शिक्षण व्यवसाय	१२
	२.७.२ पत्रकार व्यक्तित्व	१३
२.८	स्वतन्त्र समाजसेवी	१३
	२.८.१ गाउँ र जिल्लामा गरेका कार्यहरू	१४
२.९	सामाजिक-साहित्यिक गतिविधिसँग संलग्नता	१५
२.१०	राजनीतिमा प्रवेश	१५
२.११	भ्रमण र रुचि	१७
२.१२	सम्मान र पुरस्कार	१७
२.१३	सुखदुःखका क्षणहरू	१८
२.१४	लेखन आरम्भ	१८
	२.१४.१ लेखनका लागि प्रेरणा र प्रभाव	१८
	२.१४.२ लेखन प्रारम्भ र प्रकाशनको थालनी	१९
	२.१४.३ लेखनकार्य	१९

२.१४.४ मृत्यु १९

तेस्रो परिच्छेद : देवकुमार आचार्य (डी. कौडिन्य) को व्यक्तित्व **२१–२७**

३.१ पृष्ठभूमि २१
३.२ शारीरिक सामान्य व्यक्तित्व २१
३.३ व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू २२
३.३.१ साहित्यिक व्यक्तित्व २२
३.३.१.१ कवि व्यक्तित्व २३
३.३.१.२ निबन्धकार व्यक्तित्व २३
३.३.१.३ सम्पादक व्यक्तित्व २४
३.३.२ साहित्येत्तर व्यक्तित्व २४
३.३.२.१ सामाजिक-सांस्कृतिक व्यक्तित्व २४
३.३.२.२ राजनैतिक व्यक्तित्व २५
३.३.२.३ शिक्षक व्यक्तित्व २७
३.४ जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखनबीचको सम्बन्ध २७

चौथो परिच्छेद : नेपाली प्रगतिवादी साहित्यिक परम्परामा डी. कौडिन्य **२८–४७**

४.१ प्रगतिवादी दार्शनिक आधार २८
४.२ भौतिकवाद ३०
४.३ ऐतिहासिक भौतिकवाद ३०
४.४ प्रगतिवादका साहित्यिक मान्यताहरू ३१
४.५ मार्क्सवादी सौन्दर्य चिन्तनपरम्परा ३८
४.५.१ कलासाहित्यको स्रोत र श्रमसम्बन्धी मान्यता ४०
४.५.२ कलासाहित्यको सौन्दर्यबोधसम्बन्धी मान्यता ४१
४.५.१ कलासाहित्यको वर्गीयधारणाको मान्यता ४१
४.६ नेपाली कवितापरम्परामा प्रगतिवादी लेखन ४३

पाँचौँ परिच्छेद : देवकुमार आचार्य (डी. कौडिन्य) का कृतिहरूको विश्लेषण **४८–७३**

५.१ प्रकाशित कविताको विश्लेषण ४८
५.१.१ पृष्ठभूमि ४८
५.१.२ वर्गसङ्घर्ष ४८
५.१.३ नारीसमस्याको चित्रण ५०
५.१.४ निष्कर्ष ५१
५.२ अप्रकाशित कविताहरूको विश्लेषण ५२
५.२.१ पृष्ठभूमि ५२
५.२.२ सहिद ५२

	५.२.३ दुई टुक्रा	५३
	५.२.४ कन्टेनर	५४
	५.२.५ आफैँ प्रियलाई सम्झँदा	५५
	५.२.६ म गधा हुँ	५६
	५.२.७ सुखानी	५६
	५.२.८ यमुना	५७
	५.२.९ बस्ती	५८
५.३	डी. कौडिन्यका निबन्धको विश्लेषण	५९
	५.३.१ हुरीको गीत निबन्ध	५९
	५.३.१.१ विषयपरिचय	५९
	५.३.१.२ निष्कर्ष	६५
	५.३.२ मृत्युञ्जयी आगोका लप्काहरू	६५
५.४	साहित्यकार डी. कौडिन्यका अन्य लेख	६९
	५.४.१ उज्यालो सङ्घारमा उभिएको दक्षिण अफ्रिका	७०
	५.४.२ नेपाली कम्युनिष्ट आन्दोलनको एउटा फिलुङ्गो– कृष्णप्रसाद सेडाई	७१
	५.४.३ आस्थाको सगरमाथालाई लाल सलाम !	७१

छैटौँ परिच्छेद : उपसंहार ७४–७६

परिशिष्ट ७७–९०

परिशिष्ट : क	७७
परिशिष्ट : ख	७८
परिशिष्ट : ग	८५

सन्दर्भग्रन्थसूची ९१–९२

(क) सन्दर्भ पुस्तकसूची	९७
(ख) सन्दर्भ पत्रिकासूची	९२